

Akademia Sztuk Pięknych
im. Jana Matejki w Krakowie
1818

Wydział Konserwacji
i Restauracji Dzieł Sztuki

Marek Wawrzekiewicz

**ROZWÓJ HISTORYCZNYCH METOD KONSERWACJI ZABYTKÓW KAMIENNYCH
W ASPEKCIE TECHNICZNYM I ESTETYCZNYM
NA PRZYKŁADZIE KONSERWACJI RENESANSOWEGO FRONTONU
BUDYNKU BRAMNEGO ZAMKU PIASTÓW ŚLĄSKICH W BRZEGU**

Praca doktorska pod kierunkiem prof. zw. dr hab. Ireneusza Płuski

STRESZCZENIE

Inspiracją do podjęcia tematu dysertacji doktorskiej z zakresu teoretycznych rozważań w aspekcie technicznym i estetycznym były prace konserwatorskie przeprowadzone przez autora przy renesansowym kamiennym frontonie budynku bramnego Zamku Piastów Śląskich w Brzegu. Obejmowały one, w myśl opracowanego autorskiego programu postępowania konserwatorskiego, pełen zakres działań o charakterze technicznym i estetycznym. Problematyka ta w kontekście historycznych renowacji i konserwacji obiektu odkrywanych w trakcie realizacji prac miała znaczący wpływ na przebieg procesu konserwatorskiego i jego efektu końcowego. Ich wielość i różnorodność zarówno pod względem technologii i techniki wykonania, jak również opracowania estetycznego pokazała, z jaką problematyką konserwacji kamienia i zakresem prac musieli się mierzyć renowatorzy i konserwatorzy pracujący przy obiekcie na przestrzeni minionych stuleci.

Dysertacje rozpoczyna *WSTĘP* z nakreśleniem celu pracy, jakim było ukazanie rozwoju metod konserwacji kamienia na przykładzie frontonu brzeskiego zamku oraz odpowiedź na pytanie, jak bardzo zmieniło się podejście do zagadnienia szeroko rozumianej jego konserwacji na przestrzeni kilku wieków. Autor wskazuje źródła,

na których oparto badania, zarówno pisane jak i przekazy ikonograficzne odnoszące się do prac przeprowadzonych przy frontonie budynku bramnego ze szczególnym uwzględnieniem okresu od czasu zniszczenia zamku w XVIII wieku do czasu ostatniej konserwacji frontonu.

Praca została podzielona na trzy rozdziały. Rozdział 1, *ZAMEK W BRZEGU* ukazuje historię siedziby dworu książęcego legnicko-brzeskiej linii Piastów Śląskich, zamku w Brzegu do czasu wygaśnięcia dynastii piastowskiej w XVII wieku. W rozdziale tym zamieszczono mało znany przypuszczalnie pierwszy widok Brzegu z 1537 roku.

Rozdział 2, *ZAMEK RENESANSOWY* przybliży dzieje fundacji księcia Jerzego II, renesansową przebudowę brzeskiego zamku z przedstawieniem jej twórców włoskiej rodziny Parr oraz techniki i technologii wykonania kamiennej dekoracji frontonu. Odnosząc się do renesansowej przebudowy obiektu przywołany zostaje w tym miejscu bardzo interesujący, jedyny znany tak dokładny opis zamku autorstwa Friedricha Lucae z ok. 1668 roku. W rozdziale tym autor, jako pierwszy ustala i wskazuje źródło wydobycia kamienia, z którego została wykonana dekoracja fronton budynku bramnego, kamieniołom Czaple.

W rozdziale 3 zasadniczym, *ZNISZCZENIA, RUINA, ODBUDOWA* w bardzo szerokim ujęciu z odniesieniem do burzliwych dziejów brzeskiego zamku, które zostały nakreślone w każdym z omawianych okresów historycznych przedstawiona jest historia zniszczeń i odbudowy obiektu. To okres od śmierci ostatniego Piasta w 1675 roku do czasów współczesnych ze szczególnym uwzględnieniem frontonu budynku bramnego.

Chronologiczne przedstawienie prac przy kamiennym frontonie z podjętą próbą określenia zakresu działań, począwszy od najstarszej znanej renowacji frontonu z 1865 roku pokazuje jak pewne metody renowacji i konserwacji kamienia pozostają niezmiennie od wieków. Ta XIX-wieczna renowacja to również początki postrzegania tego rodzaju prac w aspekcie odbioru estetycznego. Pojawienie się potrzeby opiniowania i oceny ich wykonania.

Ewolucja podejścia do zagadnienia szeroko rozumianej ochrony zabytków i profesjonalizacji prac skutkowało pierwszą konserwacją frontonu przeprowadzoną w 1926 roku w oparciu o przygotowane wytyczne, które dzisiaj nazywamy zaleceniami konserwatorskimi.

Szeroki zakres badań, przygotowanie ekspertyz i opracowań projektowych poprzedziło ogromne przedsięwzięcie remontowo-konserwatorskie przeprowadzone na brzeskim zamku w latach 1938–1943.

Kontynuacją prac na brzeskim zamku przerwanych II Wojną Światową była jego odbudowa i remont rozpoczęte na wielką skalę w 1958 roku, w tym prace konserwatorskie przy frontonie budynku bramnego. Pierwsza przeprowadzona po wojnie w latach 1961–1963 konserwacja kamiennej dekoracji frontonu budynku bramnego to już przykład działań zmierzających głównie do znalezienia właściwych rozwiązań technologicznych, doboru środków i materiałów odpowiednich do konserwacji kamienia.

Kolejne prace konserwatorskie z roku 1967 to podejmowanie rozwiązań konserwatorskich w oparciu o doświadczenia poprzedniej konserwacji, ale także przeprowadzonego rozpoznania i pogłębionej analizy stanu zachowania kamienia.

Znaczącym opracowaniem dla przyszłych prac konserwatorskich przy kamiennej dekoracji frontonu była ekspertyza z 1983 roku. Ocena stanu zachowania i zaproponowane postępowanie konserwatorskie zostało oparte na wynikach przeprowadzonych badań laboratoryjnych próbek pobranych z obiektu. Propozycja odpowiednich preparatów i materiałów z przeznaczeniem do konserwacji kamienia wskazują na ówczesny rozwój szczególnie dziedziny chemii konserwatorskiej.

Ocena stanu zachowania obiektu przeprowadzona w 1986 roku nie wniosła poza historiografią przeprowadzonych dotychczas prac renowacyjnych i konserwatorskich nic znaczącego do zagadnienia problematyki konserwacji kamiennej dekoracji frontonu.

Prace konserwatorskie z lat 1988–1990 to w pełni profesjonalna realizacja przeprowadzona w oparciu o właściwy dobór środków i metod konserwatorskich. Dostępność odpowiednich materiałów, przyjęta technika i technologia prac a także wyraźnie podniesiony aspekt estetyczny ich wykonania to przejaw rozwoju „sztuki konserwacji” w tamtym okresie.

Rok 2001 to czas powstania obszernego opracowania odnośnie badań technologicznych, rozpoznania i oceny stanu zachowania kamiennej dekoracji frontonu a także oceny trafności i trwałości przyjętych rozwiązań technologicznych dotychczas przeprowadzonych prac konserwatorskich. Wnikliwa analiza stanu zachowania kamienia poparta wykonaniem szerokiego zakresu badań fizyko-chemicznych była podstawą sformułowania obszernych założeń

konserwatorskich. W oparciu o przedstawione założenia opracowano szczegółowy program prac. W programie odniesiono się do każdego z aspektu ówczesnej problematyki konserwacji kamiennej dekoracji frontonu podając w zasadzie gotowe rozwiązania technologiczne i techniczne wraz ze wskazaniem koniecznych materiałów do wykonania proponowanych zabiegów. W wyraźny sposób podkreślono także znaczenie właściwego odbioru estetycznego końcowego efektu prac konserwatorskich. Przygotowane opracowania ujmujące w całościowy sposób problematykę prac przy frontonie to wynik rozwoju i dostępności zaawansowanych technologicznie preparatów i środków przeznaczonych do konserwacji kamienia.

Prace z 2001 roku realizowane w oparciu o przytoczony powyżej program postępowania konserwatorskiego przeprowadzone prawidłowo pod względem technologicznym nie można jednak uznać za udane, co do osiągniętych efektów estetycznych.

Kolejna konserwacja kamiennego wystroju frontonu budynku bramnego została przeprowadzona w 2002 roku pod kierunkiem autora niniejszej dysertacji. Została ona poprzedzona opracowaniem autorskiego programu postępowania konserwatorskiego. Program podnosił szeroko nakreśloną problematykę stanu zachowania kamienia wraz z odniesieniem się do proponowanego postępowania konserwatorskiego szczegółowo przedstawiając technikę i technologie wykonania poszczególnych zabiegów. Posiadane możliwości techniczne i technologiczne dzięki systematycznemu rozwojowi tak zwanego segmentu chemii konserwatorskiej, ale także dostępność urządzeń wspomagających proces konserwacji jak i odpowiedniemu wykonawstwu pozwoliły na osiągnięcie zakładanego efektu prac konserwatorskich.

W rozdziale z bardzo bogatym materiałem ilustracyjnym zostały zamieszczone, po raz pierwszy publikowane zdjęcia z 1941 roku oryginalnych zniszczonych elementów balustrady wieńczącej fronton budynku bramnego brzeskiego zamku odnalezione przez autora pracy w archiwum Instytutu Herdera w Marburgu.

Prace kończy *PODSUMOWANIE* z odniesieniem się autora do przedstawionej dysertacji. Przyjęto w niej sposób chronologicznego omówienia, przeanalizowania i porównania kolejnych opracowań. Zawarto wśród nich ekspertyzy odnoszące się do stanu zachowania kamiennego wystroju frontonu oraz opracowane na ich podstawie wytyczne konserwatorskie, ale przede wszystkim przedstawiono dokumentację z przeprowadzonych prac wraz z ogromną rolą dokumentacji fotograficznej. Zdaniem

autora pozwoliło mu to na osiągnięcie zakładanego celu pracy, przedstawienia rozwoju metod konserwacji kamienia na przykładzie konserwacji renesansowego frontonu budynku bramnego zamku Piastów Śląskich w Brzegu.

A handwritten signature in blue ink, reading "Marek Nawrocki". The signature is written in a cursive style with a period at the end.

Kraków, 2 marca 2021 r.